

วันพีช มณฑล

สถาบันกษัตริย์ กับ เกษตรไทย



“วันพืชมงคล” หรือ “พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” จัดขึ้นเพื่อบำรุงขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในท้องถิ่น เป็นพระราชพิธีสำคัญของไทยมาแต่โบราณและยังคงถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน และเพื่อตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของอาชีพทำการเกษตรอันเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำที่สำคัญของประเทศไทย



ทางพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระนครคีรีจึงได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับ **“วันพืชมงคล” หรือ “พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ”** ไว้ ณ โอกาสนี้ และหวังไว้อย่างยิ่งว่าเรื่องราวนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกท่าน อีกทั้งเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการสืบค้นข้อมูลขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอื่น ๆ ต่อไป

วันพืชมงคล หรือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธี 2 พิธีที่กระทำร่วมกัน คือ “พระราชพิธีพืชมงคล” ซึ่งเป็นพิธีทำขวัญเมล็ดพืชต่าง ๆ เช่น ข้าวเปลือกเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง ข้าวโพด ถั่ว วา เผือก มัน เป็นต้น ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้เมล็ดพันธุ์เหล่านั้น ปราศจากโรคภัยและให้อุดมสมบูรณ์เจริญงอกงาม และ “พระราชพิธีแรกนาขวัญ” เป็นพิธีเริ่มต้นการไถนาเพื่อหว่านเมล็ดข้าว มีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นอาณัติสัญญาณว่า บัดนี้ฤดูกาลแห่งการทำนาและเพาะปลูกได้เริ่มขึ้นแล้ว



วันพืชมงคล

คำว่า **“แรกนาขวัญ”** ตามความหมายเมื่อแยกออกจากกัน **“แรก”** หมายถึง ครีวแรก เริ่มต้น ส่วน **“นา”** คือ การทำนา เมื่อรวมทั้งสองคำไว้ด้วยกัน ก็คือ **“การทำนาในครีวแรก”** เมื่อนำคำว่า **“ขวัญ”** ที่ให้ความหมายว่า มีขวัญ ดีงาม ประเสริฐ แล้ว ก็จะสื่อความหมายว่าการเริ่มต้นทำนาที่เป็นขอดีของงามของประเสริฐ อันเป็นมีขวัญของชาวเกษตรที่



พืชพันธุ์
ธัญญาหารจะ
อุดมสมบูรณ์
และความ

ปราศจากศัตรูพืช สำหรับประวัติของพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญของชาวไทยนี้ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณ มีประเด็นความเกี่ยวข้องที่น่าสนใจอยู่มากมาย ทั้งความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสรุปประเด็นดังกล่าวได้ดังนี้

สถาบันพระมหากษัตริย์

กับ การเกษตรไทย

เนื่องด้วยเป็นพระราชพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึง คติ ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของสังคมการเกษตร กับ



การมีส่วนร่วมของประชาชน และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ นำไปสู่การ

เข้าไปมีบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กับการพัฒนาการเกษตร โดยรูปแบบพระราชพิธีจะมีการปรับเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย

ซึ่งการประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นอกจากเป็นภาพสะท้อนถึงความเป็นอยู่ในสังคม คติ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และราษฎร ภายใต้ภาพสะท้อนที่พระราชพิธีได้แสดงออกมานั้น ได้แฝงนัยสำคัญที่แสดงถึงสภาพการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมในยุคสมัยนั้นด้วย

วันพืชมงคล

สมัยสุโขทัย

สมัยสุโขทัย สถาบันกษัตริย์ได้เข้ามามีส่วนในขั้นตอนของพระราชพิธี โดยขั้นตอนและพิธีการจะมีพราหมณ์เป็นผู้ดำเนินการ ตามความเชื่อในศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นผสมผสานกัน



ในหนังสืออนพมาศ ได้กล่าวถึงพิธีแรกนาว่า

“ . . . ในเดือนหก พระพิธีไฟศาช จรดพระนังคัล พราหมณ์ประชุมกันผูกพรตเชิญเทวรูปเข้าโรงพิธี ณ ท้องทุ่งละหานหลวงหน้าพระตำหนักห้าวเขา กำหนดฤกษ์แรกนาว่าใช้วันอาทิตย์ พระเจ้าแผ่นดินทรงเครื่องต้นอย่างเทศทรวมาพระที่นั่งพยุหยาตราเป็นกระบวนเพชรพวง พระอัครชายา และพระบรมวงศานุวงศ์พระสนม กำนัลเลือกแต่ที่ดอวพระราชหฤทัยขึ้นรถประเทียบตามเสด็จไปในกระบวนหลังประทับที่พระตำหนักห้าว

จึงโปรดให้ออกญาพลเทพริบตีแผ่ด้วยตัวอย่างลูกหลวง มีกระบวนแห่ประดับด้วยกรรชิงบัวสุรย์ พราหมณ์เป่าสังข์ โปรยข้าวตอกนำหน้า . . . ในขณะนั้นมีการมหรสพระเบว ระบำ โหม่ครุ่ม หกคะเมนไต่ลวด ลอดบ่วงรำแพน แทววิสัย ไม้ป่าช้าหวสัร่ายรอบปริมณฑลที่แรกนาขวัญ แล้วจึงปล่อยพระโคทั้งสามอย่างออกกินเลี้ยงเลี้ยงทายของห้าสิ่งแล้วโหรพราหมณ์ ทำนายตามตำรับไตรเพท ในขณะนั้นพระอัครชายาดำรัสสั่งพระสนมให้เชิญเครื่องพระสุพรรณภาชน์รูปยาสขึ้นถวายพระเจ้าอยู่หัว . . . ”



วันพีช
มณฑล

คำกล่าวถึงพระราชพิธีแสดงให้เห็นว่า
“**พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนา
ขวัญ**” เป็นงานที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่งในสมัยก่อนที่
สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และภาค
ส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม นอกจากเป็นงาน
พระราชพิธีขอทวงถามการที่จัดขึ้นเพื่อบำรุงขวัญ
และกำลังใจในการประกอบอาชีพทำการเกษตร
ยังเป็นงานรื่นเริงงานหนึ่งที่ชนชั้นไม่ว่าจะสูงหรือ
ต่ำ ต่างนิยมรับและเข้าร่วม ซึ่งทุกชนชั้นต่างได้
รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยคติความเชื่อ รูป
แบบ และขั้นตอนการดำเนินการของพระราช
พิธีในแต่ละยุคสมัยจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง
เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยนั้น ๆ แต่พื้นฐานความ
สำคัญก็ยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง



สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ไม่ได้เสด็จไป
ในพิธีด้วยพระองค์เอง ทรงมอบพระราช
อำนาจให้กับผู้แทนพระองค์ ดังที่ปรากฏในกฎ



มณเฑียรบาล ไว้ว่า
“... พระเจ้าแผ่นดิน
ไม่ได้เสด็จไปใน
พิธีโปรดให้เจ้าพระ
ยาจันทกุมาร เป็นผู้

แทนพระองค์โดยมอบพระแสงอาญาสิทธิ์ให้
ส่วนพระยาพลเทพควเป็นตำแหน่งเสนาบดี
สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรงทำเสมือนหนึ่ง
ออกจากจากพระราชอำนาจ ทรงจำศีลเสีย
สามวัน ...”

วันพืชมงคล

การมอบพระราชอำนาจนี้แสดงถึงการที่
พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสำคัญกับ**พระราช**
พิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
เนื่องจากพระองค์จะไม่ทรงปฏิบัติพระราช
กรณียกิจใด ๆ เป็นเวลา 3 วัน เพื่อทรง
ปรึกษาหารือข้อราชการต่าง ๆ ในช่วงเวลา 3
วันที่มีการประกอบพระราชพิธีนี้ แม้พระมหา
กษัตริย์ไม่ได้เสด็จยวพิธีด้วยพระองค์เอง แต่
พิธีที่ให้ผู้แทนพระองค์ปฏิบัติแทนยังคงรูปแบบ
และขนบธรรมเนียมเดิม ตามที่ปรากฏใน
หนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่า กล่าวไว้ว่า



"... พระราชพิธีจรดพระนังคัลพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้พระจันทกุมารแรกนาต่าง
พระองค์ ส่วนพระมหาลี้กัณฐกต่างพระองค์เหมือนกัน นั่งเสลี่ยงเงิน มีกระบวนแห่เป็น
เกียรตินิยมไปยังวังพระที่นั่ง ที่ตั้งที่ตำบลวัดฟ้าขาว ครั้นถึงเวลามงคลฤกษ์พระจันทกุมารถือคันไถ
เทียมด้วยโคอุสุภราช ออกญาพลเทพจูงโคไถ 3 รอบ นางเทพีหว่านข้าวเสร็จแล้วจึงปลดโค
อุสุภราชให้กินน้ำ ถั่ว วา ข้าวเปลือก ถ้ากินสิ่งใดก็มีคำทำนายต่าง ๆ ..."

วันพืชมงคล

อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากเอกสารต่าง ๆ การที่พระมหากษัตริย์ไม่ได้ลงมือไถนาหรือเข้าร่วมพระราชพิธีได้ด้วยพระองค์เอง แต่โปรดทวามอบพระราชอำนาจให้กับผู้แทนพระองค์ อาจจะเป็นเพราะอิทธิพลจากแนวคิด **"เทวราชา"** เนื่องจาก พระองค์มีความศักดิ์สิทธิ์และไม่อาจใกล้ชิดกับสามัญชนได้ อีกทั้ง หากผลจากการพระราชพิธีนี้ เกิดไม่ดี การเกษตรกรรมไม่อุดมสมบูรณ์ เกิดโรคระบาด ก็อาจจะส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ก็เป็นไปได้



สมัยรัตนโกสินทร์

ช่วงรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4

ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 **พระราชพิธีจรดพระนังคัล** ก็ได้จัดขึ้นโดยไม่มีการยกเว้น โดยช่วงแรกคติความเชื่อและแบบแผนการปฏิบัติพระราชพิธี



ยืงความจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์พระ

มหากษัตริย์ก็ยืงควไม่สามารถเสด็จไปในพิธีด้วยพระองค์เองได้ และทวามอบพระราชอำนาจให้กับผู้แทนพระองค์ทำหน้าที่แทน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอริยธิดาศรีสินทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เพิ่มเติม **"พระราชพิธีพืชมงคล"** เข้ามา อันเป็นพิธีสงฆ์เพื่อความป็นสิริมงคล

วันพืชมงคล

มีการเจริญพระพุทธมนต์ก่อนวันประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ 1 วัน จึงมีชื่อเรียกรวมกันว่า **"พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ"** ผู้ทำหน้าที่แรกนาจะต้องพืงสวดพระพุทธมนต์ในวันประกอบพระราชพิธีพืชมงคลด้วย



หากพิจารณาจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับพระราชพิธี จะเห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญมากขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาชมมหรสพต่างๆ ซึ่งเป็นการเล่นของหลวง เช่น **ระเบ็งโมครุ่ม แทงวิสัย และข้าหงส์** เป็นต้น เมื่อพิจารณาดูแล้วแสดงถึงจุดมุ่งหมายบางประการของราชสำนักที่ต้องการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในพระราชพิธีนี้

ซึ่งจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์สำคัญของพระราชพิธีนี้คือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชพิธีเพื่อบำรุงขวัญและเป็นกำลังใจ ให้**เกษตรกร**ในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เพื่อให้มีผลผลิตเพียงพอสำหรับราษฎรทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ซึ่งการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน



วันพืชมงคล

สมัยรัตนโกสินทร์

ช่วงรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 10

ยังคงรับคติความเชื่อ และแบบแผนปฏิบัติ การพระราชพิธีมาจากศาสนาพราหมณ์ -



ฮินดู และศาสนาพุทธ โดยมีพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประธานในพระราชพิธี นอกจากนี้

พระมหากษัตริย์ ได้นำองค์ความรู้และวิทยาการ สมัยใหม่เข้ามาสนับสนุนในการทำเกษตรกรรม และนำองค์ความรู้สมัยใหม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธี อันแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายมากขึ้น หากแต่สามารถผสมผสาน ได้อย่างลงตัว ทำให้พระราชพิธียังคงดำรงอยู่ได้

ยกตัวอย่าง พระมหากษัตริย์ทรงนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกแบบใหม่เข้ามาใช้ในการเกษตรกรรมด้วยการทำให้ราษฎรอยู่ดีกินดี เป็นพระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์ ทรงให้ความสำคัญอย่างมาก

ดังเช่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพัฒนาการเกษตรในด้านต่าง ๆ ควบคู่กับการประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ได้แก่ การชลประทาน การส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาข้าว เป็นต้น



“พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” เริ่มเรียกกันในรัชกาลที่ 7 โดยเป็นการรวมกันของพระราชพิธีที่กระทำร่วมกัน คือ พระราชพิธีพืชมงคล และพระราชพิธีแรกนาขวัญ โดยชื่อเรียกพระราชพิธีนี้มีการปรับเปลี่ยนอยู่บ้าง



วันพืชมงคล

อย่างในปีพุทธศักราช 2480 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ปฏิบัติพระราชพิธีเฉพาะพิธีสงฆ์ ได้มีการยกเลิกส่วนที่เป็นพิธีพราหมณ์ คือการจรดพระนังคัล เปลี่ยนไปให้กระทรวงเกษตรราธิการแสดงการไถนาให้ประชาชนชม จึงได้กำหนดเรียกแทนว่า **"พระราชพิธีพืชมงคล"** เท่านั้น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2484 ก็ได้ปรับเปลี่ยนเป็น **"รัฐพิธีพืชมงคล"** ซึ่งไม่ว่าชื่อเรียกพระราชพิธีนี้จะเรียกว่าอย่างไร เป้าหมายก็ยังคงเป็นเช่นเดิม

โดยสรุป **"พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ"** ไม่ว่าจะผ่านไปกี่ยุคกี่สมัย เป้าหมายและการให้ความสำคัญกับเหล่า **"เกษตรกร"** ผู้เป็นดวงกระดูกสันหลังของชนชาวไทยก็ยังคงเป็นเช่นเดิม และเพื่อให้พระราชพิธีนี้ยังคงเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธอันดีระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ดวงสมัยโบราณที่เชื่อกันว่า

**"แว่นแคว้นใดที่องค์พระประมุขจัดพระราชพิธีแรกนา
ขึ้นได้นั้น หมายความว่าทรงบริหารบ้านเมืองประสบผล
สำเร็จ บ้านเมืองสงบสุข ร่มเย็น มั่นคง เป็นปึกแผ่น
และมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรและพืชพันธุ์
ธัญญาหาร"**

วันพืชมงคล

[illegible]

วันพีช
มอธส

เอกสารสำหรับการค้นคว้า

1. กรมศิลปากร,(2565), พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ: การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน,กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

2. สุนันท์ อยู่ควดี. (2553). "พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ". วารสารวิชาการ ศรีปทุม ชลบุรี.ปีที่ 2553 (มิถุนายน - พฤศจิกายน 2553)

3. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, "พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ", [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.moac.go.th/royal_ploughing-kingagri .

4. TCIJ ทำความจริงให้ปรากฏ, คนไทยรู้ยัว : สติติรอบ 20 ปี "พระโค" ชอบกิน "หญ้า" แต่ไม่ชอบกิน "น้ำ", [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<https://www.77kaoded.com/news/chatmongkhon/95340?fbclid=IwAR2hlzNGd6CvjWtoW2Hhj9BxcKE9x0ipVd1Y6tPtxEWrs2JjGBc8D0ZVyS8>

5. PPTV,เปิดคำทำนาย 10 ปีย้อนหลัง "วันพืชมงคล" พระโคกินอะไรไปบ้าง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1/171431?fbclid=IwAR1o2JEiZXJif0Ziwf6EHP4uuYyOLvvt2eZwwDIHDJMHYnf36CA28NmYUw>

วันพืชมงคล